

ÇEKÜL Vakfı ve Dijital Kent Arşivi

ÇEKÜL Foundation and Digital City Archive

Ayşen Kılıç Özarslantürk*

Öz

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), kent-havza-bölge-ülke ekseninde, doğa-tarih-kültürel miras alanlarındaki koruma çalışmalarını görev edinmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan ve çıkmaya devam eden arşiv materyallerinin korunması ve erişim ağının genişletilmesi için “Kent Arşivi Dijitalleştirme Projesi” ile dijitalleştirme çalışmalarına başlanmış ve iki yıllık çalışmanın ardından “Dijital Kent Arşivi” ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: ÇEKÜL Vakfı; kent arşivi; dijitalleştirme; sayısallaştırma; kent belleği; kültürel miras.

Abstract

The Foundation for the Protection and Promotion of the Environmental and Cultural Heritage (ÇEKÜL) has undertaken conservation work in the fields of natural, historical and cultural heritage in city-basin-regional-country scales. In order to protect the archival materials that have emerged / are emerging in this framework, and to expand the access network, ÇEKÜL started digitization projects with “The City Archive Digitization Project.” Following two years of work, the “Digital City Archive” was released.

Keywords: ÇEKÜL Foundation; city archive; digitization; digitalization; urban memory; cultural heritage.

ÇEKÜL Vakfı

Türkiye'nin doğal ve kültürel mirasını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf olarak kurulmuş bir sivil toplum kuruluşu olan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), “doğal kaynaklar”, “kültürel miras” ve “insan”ı bir bütün olarak ele alır; doğal ve kültürel çevreyi korumak için “kent-havza-bölge-ülke” ölçeğinde projeler geliştirir. Bu bağlamda “kamu-yerel-sivil-özel” birlikteliğine öncelik veren ÇEKÜL, doğal ve kültürel varlıkları ülke gündemine taşımak için umut ve özveriyle güçlenen, bilgi ve katılımı beslenen, “gönüllülük” esasına dayalı sivil girişimlerini 27 yıldır sürdürmektedir. Vakfın çalışmaları “doğa”, “kültür”, “eğitim”, “tanıtım” ve “örgütlenme” ana başlıkları altında yürütülmektedir.

ÇEKÜL Vakfı kurulduğundan bu yana kültürel mirasın korunmasına çalışır. İlk kez 1998 yılında “7 Bölge 7 Kent” projesiyle, Türkiye'nin yedi bölgesinden birer kenti ayağa kaldırarak, -somut örneklerin özendirici etkisiyle- çalışmalarının “Kendini Koruyan Kentler” adı altında Anadolu'da özgün kimliğini koruyabilmiş çok sayıda kente yayılmasını sağlamıştır. “Kentini Koruyan Kentler”, evlerden sokaklara, mahallelere, kentlere, havzalara, bölgelere yayılmış ve ülke bütününde bir seferberliğe dönüşmüş; 2000 yılında ÇEKÜL önderliğinde,

---

* ÇEKÜL Vakfı Bilgi-Belge Merkezi Koordinatörü, e-posta: aysen.ozarslanturk@cekulvakfi.org.tr
ÇEKÜL Foundation Coordinator of Information-Record Center

bugün 450'yi aşkın belediyenin katılımıyla, koruma ve yaşatma seferberliğinin temsilcisi konumuna gelen Tarihi Kentler Birliğine uzanmıştır. Koruma ve yaşatma, yerel ve kamu yöneticilerinin öncelikli misyonu haline gelmiştir. Bu dayanışma şekli ile mahallelerin yenileme çalışmaları, somut olmayan kültür miraslarının ve sivil-tarihi mimari yapıların korunmasına yönelik alan çalışmaları, öncelikli faaliyetlere dönüşmüştür.

Koruma çalışmalarının sürdürülebilir hale gelmesindeki en önemli yöntem, eğitim olup, bu kapsamda her yıl Türkiye'nin dört bir yanında, binlerce çocuk ve genci doğal ve kültürel miraslarına bir adım daha yaklaştırabilmek için bütüncül koruma anlayışıyla eğitimler veren ÇEKÜL Bilgi Ağacı, gelecek kuşaklara doğanın ve kültürün bilgisini çağdaş yöntemlerle aktarmaya çalışır. ÇEKÜL bu sayede 1990 yılından bu yana Türkiye'nin farklı ölçekteki kentlerinde verdiği eğitimlerle yaklaşık 8 bin öğrenciyi ulaştırmıştır.

Eğitimin diğer kademesini de uzmanlar oluşturmaktadır. Bu kesimle işbirliği kurabilmek adına ÇEKÜL Vakfı bünyesinde yer alan ÇEKÜL Akademi; ülkemizin tarihsel, kültürel ve kentsel miras zenginliğinin korunması için yerelde yürütülen çalışmalara ÇEKÜL Vakfı'nın bütüncül koruma anlayışını ve uzman kadrosunun deneyimlerini aktarmak üzere 2009 yılında kurulmuştur. ÇEKÜL Akademinin hedef kitlesi, yerel yönetimler ve korumadan sorumlu 'kamu-yerel-sivil-özel' tüm kesimlerdir. Eğitim programları, Tarihi Kentler Birliği üyesi belediyelerde, koruma alanlarında görev yapan teknik uzmanların ihtiyaçlarına göre belirlenip geliştirilmektedir.

Kentsel koruma ve eğitim başlıklarının yanı sıra doğal mirasın korunması, ÇEKÜL'ün en temel hedefleri arasında yer alır. Doğal mirasın korunması için hazırlanan eğitim programlarının ve yerelde yürütülen koruma politikalarının yanı sıra, devam eden "7 Ağaç Ormanları" programıyla ağaçlandırma çalışmaları da yürütülmektedir. 7 Ağaç, bir kişinin bir yılda tükettiği kadar doğal kaynağı temsil eder. ÇEKÜL 7 Ağaç Ormanları, her yıl tükettiğimiz kadar ağacı doğaya geri kazandırma olanağı sağlar. İnsanlar kendileri ve sevdikleri için 7 Ağaç Ormanlarına 7 ve katları adetlerde fidan bağışı yapmaktadır.

ÇEKÜL Bilgi ve Belge Merkezi

Bu amaçlar ışığında, ÇEKÜL Anadolu Araştırmaları bünyesinde örgütlenen ve kuruluşundan bu yana var olan ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezi, Türkiye'nin doğa, tarih, mimarlık ve kültür tarihi alanlarında uzmanlaşmış arşiv, kütüphane, araştırma, eğitim ve yayın birimi olarak faaliyet göstermektedir. ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezi; arşiv, kütüphane ve danışma hizmetleri ile çevre ve kültür alanında yapılacak çalışmalarda önde gelen başvuru merkezlerinden biridir. ÇEKÜL Vakfı Koleksiyonu, Sinan'a Saygı Kitaplığı ve Kent Arşivi olarak üç koleksiyondan oluşur. ÇEKÜL Vakfı koleksiyonu; Anadolu kentlerini ve ÇEKÜL Vakfı çalışmalarını konu edinen fotoğraf, afiş, proje, dia, makale, kitap, tez, rapor, ayrıştırmalar ile süreli yayınlardan oluşmaktadır. Kaynaklar genel olarak kentlerin genel dokularına, sivil ve tarihi mimari yapıların durumuna, tarihi ve sosyal yaşam kültürüne odaklanır. Sinan'a Saygı koleksiyonunda Mimar Sinan'ın hayatı ve eserlerini inceleyen kitap, makale ve fotoğraflar yer alır. Kent Arşivinde ise '50'li yıllardan bugüne kent tarihi, kent dokuları, tarihi ve sivil mimari yapılarını konu edinen ve geneli görsel materyaller olmak üzere fotoğraf, afiş, dia, kartpostal, makale, ayrıştırmalar, rapor, CD, tez ve kitaplar bulunur. Toplam materyal sayısı 45 bin 462 olan ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezi koleksiyonunun kullanıcı profilini akademisyenler, lisansüstü öğrenciler, belediye, vakıf ve dernek çalışanları oluşturmaktadır.

ÇEKÜL Vakfı kurucu başkanı Prof. Dr. Metin Sözen'in kişisel arşivi de ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezi koleksiyonu bünyesinde yer almaktadır. Bu özel koleksiyon, Metin Sözen'in özel, eğitim ve çalışma hayatı olarak üç ana başlık altında toplanır. Sayısallaştırma çalışmalarına başlanan koleksiyonun yakın gelecekte dijital ortama aktarımının tamamlanması planlanmaktadır.

ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezinin en değerli koleksiyonlarından biri olan Kent Arşivi, "kamu-yerel-sivil-özel" iş birliğinin sağlandığı noktada kendiliğinden ortaya çıkmaya başlamış

ve günümüze kadar büyük bir birikimle devam etmiştir. Arşivin öne çıkan misyonunun, Anadolu kentlerinde gerçekleştirilen sokak yenileme çalışmaları, yenileme projeleri, tarihi ve sivil mimari çalışmalar gibi örnekleri derleyerek, bu projelerde kentlere bir ayna tutmak olduğu söylenebilir. Bu önemli koleksiyona erişimde, zaman ve mekân sınırını ortadan kaldırmak bu nedenle bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Bir materyali aynı anda birden çok kullanıcıya ulaştırmak, bilinmeyen ya da az bilinen koleksiyonları araştırmacıyla buluşturmak, hızlı ve kolay erişime zemin hazırlamak, kaynaklara farklı formatlarla çeşitli amaçlar için kullanım olanağı sağlamak ve saklamayı ve korumayı kolaylaştırmak için dijitalleştirme, varılabilecek en akılcı yoldur. ÇEKÜL Bilgi-Belge Merkezi de bu doğrultuda, dijital arşive eklenmeye değer afiş, dia, proje, fotoğraf, kartpostal, makale, rapor ve ayrıbasımlardan oluşan, toplamda 25 bin 871 adet materyali, gerekli teknik işlemlerin ardından sayısallaştırarak, dijital arşiv materyali kimliği ve bibliyografik künyeleriyle birlikte kütüphane otomasyon sistemine aktarmıştır.

Dijitalleştirme Projesi kapsamında değerlendirmeye alınan belge türleri şöyle sıralanabilir:

- 1) **Kent Fotoğrafları:** Geçmiş yıllara ait kent dokuları, yapıların yenileme aşamaları ve yenileme çalışmalarına rehberlik edebilecek görsellerdir. Akademik çalışmalar ve yerel güçlere örnek niteliğinde, teşvik amaçlı yarar hedeflenmektedir.
- 2) **Projeler:** Kent analizleri ve kent planları projelerinden oluşur. Akademik ve yerel çalışmalara kılavuzluk edebilecek çalışmaları içermektedir.
- 3) **Afişler:** Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL'ün bugüne kadar yapmış olduğu aktivite ve etkinliklerin afişleridir. Kurumsal bellek niteliği taşımaktadır.
- 4) **Basılı materyaller:** Ayrı basımlar, makaleler ve raporlardan oluşur. Kültürel mirasın korunması alanında yapılmış çalışmalara yönelik, uzmanların kaleminden çıkmış belgeleri içerir.
- 5) **Dia'lar:** Tamamı kentlere ait görselleri bir araya getirir. Genel olarak kent dokuları, kazı çalışmaları ve yenileme aşamalarına ait örnekler içerir.
- 6) **Prof. Dr. Metin Sözen Özel Arşivi:** Prof. Dr. Metin Sözen'in aile ve eğitim hayatına ışık tutan, akademik içerikli çalışma ve belgelerini günümüze kadar taşımış özel bir arşiv olup, içeriğini fotoğraflar, projeler, akademik yazışmalar, makaleler ve planlar oluşturur. Bireysel birikimlerin yanı sıra, ülkemizde yapılan mimari çalışmaların bir kanıtı, gelecek için de bir model olabilmesi bakımından yaşatılması ve araştırmacıyla buluşturulması gereken önemli bir koleksiyondur.

Dijitalleştirme Sürecinde Teknik Adımlar

Bu tür projelerde teknik adımlar, kurumların kendi iç dinamiklerine göre karar alıp, uygulamasıyla atılır. Dolayısıyla benzer projeler incelenir, proje yürütücülerinden sürecin her aşamasına ve olası olumsuz sonuçlara dair fikirler alınır. Ayrıca dijitalleştirme konusunda yapılan bilimsel çalışmalar da değerlendirilir ve proje, tüm bu bilgi birikiminin ışığında detaylı bir şekilde planlanır. Sürecin plana sadık bir şekilde yürütülmesi hedeflenir. ÇEKÜL'de teknik aşamalar şu şekilde ilerlemiştir:

- 1) **Seçim:** Dijital ortama aktarılacak eserlerin kurum içi uzmanlar tarafından tasnif edilerek seçilmesi ve hazırlanması evresi olup, ÇEKÜL Vakfında bu süreç projenin en uzun aşamasını oluşturmuştur. Bilgi-Belge Merkezi ekibi tarafından çok sayıda belge arasından dijital ortama aktarılmaya değer belgeler tercih edilmiştir. Seçim süreci materyallerle birlikte dijitalleştirmede kullanılacak teknik ekipman ve metotların seçimini de içerdiğinden, kurumun fiziki şartları da göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, tarama işlemlerinin fiziki koşullar nedeniyle kurumda yapılamayacağı saptanmış ve maliyet analizinin sonuçlarına bağlı olarak bu hizmetin dışarıdan alınmasına karar verilmiştir. Dış kaynak kullanımı ise kaçınılmaz olarak bazı sorumlulukları gündeme

getirmiştir: Teknik detayların, işlem süresinin, işlem maliyetinin detaylarıyla belirtildiği bir sözleşmenin hazırlanması; sınıflandırmanın, materyalleri dış etkenlerden koruyacak asitsiz kâğıt, zarf ve kutuları kullanarak yapılması; materyalin taramanın yapılacağı alana gönderimi sağlandıktan sonra taranan belgelerin belirlenen formata uygun olup olmadığının denetlenmesi ve tüm sürecin yakından izlenmesi. ÇEKÜL dijitalleştirme hizmetini, kütüphane otomasyon programı olarak bir ürününü tercih ettiği yazılım şirketinden temin etmiş ve belgelerin dijital formatları kütüphane otomasyon sistemine bu şirket tarafından aktarılmıştır.

- 2) **Dönüştürme/Oluşturma:** Orijinal belgenin bilgi veya görüntülerinin elektronik ortama aktarılması sürecidir. Bir sonraki adımda, işlemde geçen materyalin formatına ve - materyal türlerine göre amaçlar doğrultusunda teknik standardizasyona karar verilir. ÇEKÜL Vakfı hizmet sağlayıcısı kurumdan materyallerin TIFF ve JPEG formatındaki kopyalarını talep etmiştir.
- 3) **Kalite Kontrol:** Dijitalleştirme işlemi sonrasında ortaya çıkacak sonuçların doğruluğu ve formatları ile beklentiye cevap verip-vermeme, orijinal belgeye sadık kalma gibi kriterlerin kontrol edildiği aşama olup, özellikle dışarıdan hizmet alımlarında çok kritik bir öneme sahiptir. Belgeler merkeze dönmeden önce işlemin niteliğinden emin olunmalı ve sürecin yeni bir döngüye girmesinin önüne geçilmelidir.
- 4) **Metadata:** Bu aşamada mevcut belgelerin tanımlamalarından yola çıkılarak sağlamaları yapılmıştır.
- 5) **Teknik Altyapı Sistemi:** Dijitalleştirme projelerinin teknik alt yapısını donanım, yazılım ve ağlar oluşturur. Bu aşama kurumların bütçelerine, belge yoğunluklarına ve ortaya çıkacak ihtiyaca bağlı olarak değişir; ÇEKÜL Vakfı bu süreçte ağ ve depolama alanlarını genişletmeyi uygun bulmuştur.
- 6) **Sunum/Dağıtım:** Sunum; elektronik ortama alınan kopyaların araştırmacıların hizmetine açılması, dağıtım ise; ihtiyaç halinde kullanıcıya verilmesi aşaması olarak nitelendirilebilir. Hizmet sağlayıcı şirket, yazılım konusunda otomasyon sistemini dijital bir platform olarak desteklemiş ve dijital arşivi kullanıma hazır hale getirmiştir. Sistem ara yüzünün tasarımı, kullanıcı ve belge kullanım talebi formları, Bilgi-Belge Merkezi ekibinin fikirleri ve talepleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.
- 7) **Saklama/Sayısal Koruma:** İşlemden geçirilen malzemenin teknik olarak saklanıp korunabilmesi için gerekli olan en uygun yapıya karar verme ve uygulama aşaması olup, bu projede kuruma ait sunucular üzerinden ağ bağlantılı saklama yönteminin kullanımına karar verilmiştir.
- 8) **Sürdürülebilirlik:** Projenin kalıcılığının sağlanması ve devamlılığının olabilmesi için bahsedilen yöntemlerden kurum için en uygunu seçildikten sonra, gelişen teknoloji ve ilgili alanın yenilikleri yakından takip edilir. Herhangi bir yenilik depolama alanlarının, sayısal korumanın ve bütçesel düzenlemelerin olumlu anlamda değişimine sebep olabilir.
- 9) **Tanıtım:** Dijitalleştirilen materyalin daha çok kullanıcıya ulaşabilmesi için proje ilgili kitlelere olabildiğince duyurulmalıdır. ÇEKÜL Vakfı tanıtım aşamasında sosyal medyayı etkin bir tanıtım aracı olarak kullanmış olup, ayrıca 52. Kütüphane Haftasında ÇEKÜL Vakfında gerçekleştirilen etkinlikle projenin tanıtımı yapılmış ve projeye ilgili farklı 2 süreli yayında 2 ayrı makale¹ yayımlanmıştır.

ÇEKÜL Vakfı Bilgi-Belge Merkezinin 27 yıllık çabaları ve Tarihi Kentler Birliğinin 16 yıldan bu yana verdiği katkı ve emekler neticesinde hayat bulan “Kent Arşivi”; ÇEKÜL Vakfı ve Tarihi Kentler Birliğinin ortaklaşa hayata geçirdiği “Kent Arşivi Dijitalleştirme Projesi” ile bu süreçlerden geçerek 2 yıllık bir çalışmanın ardından tamamlanmıştır. Bu çalışmayla birlikte

¹ Özarslantürk, A. (2016). ÇEKÜL Vakfı Kent Arşivi dijitalleşti. *Toplumsal Tarih*, 269, 24-25.
Özarslantürk, A. (2016). Anadolu Kent Arşivi dijitalleştirme süreci. *Yerel Kimlik*, 45, 58-61.

arşiv, kentlere ait '50'li yıllardan bu yana yaşanan değişimin fotoğraflarla belgelendiği, kent dokuları ve tarihçelerine yönelik yapılan çalışmalarda öncelikli başvuru merkezi haline gelmiştir. Böylece Dijital Kent Arşivi var olma amacını gerçekleştirmiş; geçmiş ve bugün arasında kurduğu köprüyü güçlendirmiş; görünmeyenleri öne çıkarmış; kentlere ve kent dokularına yeni bir nefes vermiştir. ÇEKÜL Vakfı bu projeye, zamanın yıpratıcı koşullarına engel olmak, günümüz teknolojisine ayak uydurmak, arşivin kalıcılığını sağlamak ve hızlı erişimi mümkün kılmak adına çok önemli ve örnek teşkil edecek bir yapıyı canlandırmıştır. Bu doğrultuda Bilgi-Belge Merkezinin başlıca hedeflerinden biri, dijitalleştirme sürecinin sürdürülebilirliği olan bir yapı olarak devam etmesini sağlamaktır.

ÇEKÜL Vakfı Dijital Kent Arşivine; ÇEKÜL Vakfı web sitesinden Bilgi-Belge Merkezini ziyaret ederek, katalog tarama sekmesinin altında bulunan Dijital Arşiv seçimiyle ulaşılabilir. Arşiv materyali akademik kullanım veya baskı gibi özel amaçlarla kullanılmak istenirse, sistemdeki istek formu doldurularak Bilgi-Belge Merkezi personeliyle iletişime geçmek mümkündür. Daha ayrıntılı bilgi için ÇEKÜL Vakfının Beyoğlu'ndaki 130 yıllık tarihi binası ziyaret edilebilir, Bilgi-Belge Merkezi gezilebilir ve <http://katalogtarama.cekulvakfi.org.tr/> adresi aracılığıyla ihtiyaç duyulan konularda araştırmalar yapılabilir.